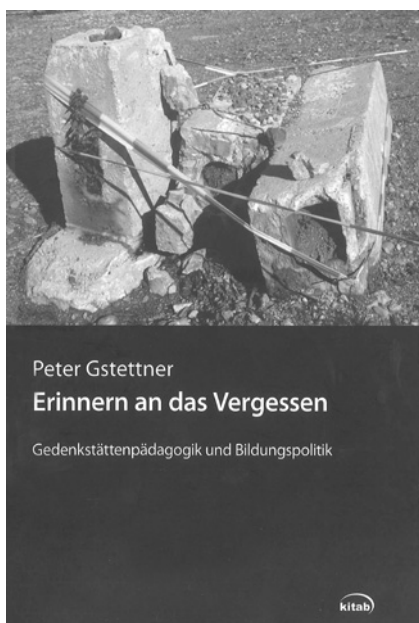

Peter Gstettner, *Erinnern an das Vergessen. Gedenkstättenpädagogik und Bildungspolitik (Spominjanje pozabljenega. Pedagogika spominskih krajev in izobraževalna politika)*. Založba Kitab, Celovec - Dunaj 2012, 262 str.

Peter Gstettner je v knjigi objavil enajst krajših razprav, ki tematsko zajemajo vprašanja pozabljenih ali manj znanih krajev spominjanja. Razprave so med seboj povezane, vendar jih bralec lahko bere tudi povsem ločeno. Avtor med drugim obravnava vzroke, zakaj je avstrijski spominski prostor na žrtve druge svetovne vojne oziroma avstrijskega in mednarodnega odpora proti nacizmu tako močno utesnjen na Mauthausen kot osrednji prostor spominjanja. Govori o vlogi koroške deželne politike pri zasnovi narativov, ki jih javnosti posredujejo učbeniki zgodovine in ki jih oblast posreduje javnosti. V zadnjem primeru se ustavlja pri povojnem ravnanju s podružnicama Ljubelj-sever in Dhovše koncentracijskega taborišča Mauthausen in pri enem osrednjih mitov koroškega deželnega zgodovinopisja – pri »samoosvoboditvi« Koroške v večernih urah 7. maja 1945. V državnem, avstrijskem pogledu se ustavlja pri moskovski deklaraciji iz oktobrskih dni 1943 in njeni selektivni funkcionalizaciji po vodilnih avstrijskih politikih in delu avstrijskega zgodovinopisja. Iz deklaracije so namreč načrtno izpuščali odstavek o soodgovornosti Avstrije in Avstrijcev v drugi svetovni vojni in tako je obveljala v javnosti le teza o Avstriji kot prvi žrtvi Hitlerjeve napadalne politike. V posameznih prispevkih se Gstettner dotika slovenske zgodovine in slovenskega zgodovinopisja, ko na primer govori o predvojni, vojni in povojni zgodovini begunjske kaznilnice ter o taborišču Strnišče in o dveh novejših monografijah o povojnem partizanskem

nasilju na Koroškem. Razmišljanja ga končno privedejo do primerjalnega pogleda na vojne dogodke v Litvi in njenem glavnem mestu. Zanimajo ga usoda pomembne judovske skupnosti v Vilni, njen izbris v vojnem času, primer partizanskega odpora na tem območju Evrope ter zgodovinsko obravnavanje teh dogajanj v povojnem času. Niz razprav zaključuje s prispevkom Iskanje sledi kot metoda: osebni spopad s temnimi sencami preteklosti.

V uvodnem prispevku Gstettner zaznava konjunkturo spominskega diskurza, razpravlja o (centralnih) spominskih krajih in dnevih ter o njihovi vlogi, ki jo vidi v tem, da omogočijo spominjanje in onemogočajo razširjeno kolektivno pozabljanje. Zgodovinarji pri svojih raziskavah izhajajo iz dejstev, manjšo vlogo pri njih igrajo izjave

prič časa. O pripovedih prič časa kritično pripomni, da poznajo sive lise, da so lahko popačene in da v njihovih obnovah lahko zasledimo falsifikate. Spominjanje v uvodnem prispevku opredeljuje kot »spominjanje na nekaj pozabljenega« (str. 13). Namen zahteve po »potegnitvi končne črte« pod vojne dogodke vidi v tem, da se pozabijo nacistični zločini in da se storilec olajša pozabo še živih občutkov krivde. Meni, da je delo spominjanja stalna naloga predvsem zaradi tega, ker je na Koroškem še kar nekaj krajev sramote, ki so slej ko prej oviti v meglo. To izkazuje na primeru svoje dejavnosti in akcij civilne iniciative Memorial Kärnten-Koroška, ki med drugim skrbi za to, da spomin na ljubeljsko severno podružnico koncentracijskega taborišča Mauthausen ne zbledi. S temi dejavnostmi je Peter Gstettner z nekaterimi sodelavci začel leta 1995. Na drugih mestih opozarja še na druge civilne iniciative po vsej Koroški, med drugimi na zgornjedravsko iniciativo za postavitve centralnega spominskega obeležja za žrtve nacizma, na beljaško s spominsko tablo imen žrtev, na rožeško iniciativo, kjer so se zbrali za počastitev žrtev nacizma iz te občine pripadniki manjšine in večine. V tej zvezi bi bilo treba opozoriti na nejasno usodo Judov, ki so kopali jamo za hidroelektrarno v Žvabeku. Medtem ko je usoda ljudi, ki so delali pri postavitvi dravograjske elektrarne, dokaj pojasnjena, takega opisa na žvabeškem primeru nimamo. Umirajo zadnje domače priče tedanjega dogajanja na tem kraju. V sivino so zavite tudi priprave na začetek gradnje elektrokombinata Reißeck in turske avtoceste, kjer niso bili zaposleni le jugoslovanski vojni ujetniki in prisilni delavci iz raznih predelov Evrope. V zavesti koroške družbe domala ni navzoča usoda sovjetskih vojnih ujetnikov v Spittalu ob Dravi, kjer jih je od lakote pomrlo več kot 6000. V barake so britanske oblasti leta 1945 in 1946 naselile pripadnike slovenske civilne politične emigracije.

Glede Koroške je treba pripomniti, da obstajata prav na primeru vojnega časa tako rekoč dva narativa, ki ju ni mogoče združiti. Na eni strani je to zasidran narativ večinskega prebivalstva, na drugi narativ koroških Slovencev. Prvi v znanstveni meri vidi nacistični čas še vedno kot dobri stari čas. Koroški Slovenci so razvili diferenciran narativ o tem času; skupni imenovalec jim je spoznanje, da jih je nacistični režim obsodil na izginotje. O diferenciranem narativu med koroškimi Slovenci lahko govorimo, ker del Slovencev bolj poudarja pomen partizanskega oboževanega odpora, del Slovencev pa bolj izpostavlja oblike represije z nasilnim izseljevanjem aprila 1942 kot viškom. Analizo tretjega slovenskega narativa, ki ga je oblikoval list Koroška kronika Britanske obveščevalne službe, pa bi morali še ovrednotiti. Pri zadnjem je prelomnica marec 1948, ko je Koroško moral zapustiti major Gerald Sharp. Vsi ti slovenski narativi med večino domala nimajo sprejemnikov. Glede na zasnovo prispevkov pa Gstettner ne upošteva, da poleg spominskih zapisov prič časa, spomnikov, spominskih krajev itd. obstajajo še »literarni spomeniki«. Avtor omenja sicer roman Maje Haderlap Angel pozabe, vendar ne omenja, da je to le nov višek v seriji literarizirane zgodovine. Lahko bi začeli kar z Lovrom Kuharjem - Prežihovim Vorancem in njegovo zbirko Naši mejniki, ki je izšla 1946 pri Celjski Mohorjevi in zajema tudi koroške Slovence oziroma mednarodni odpor proti nacizmu.

V nadaljnjem prispevku Peter Gstettner govori o izginotju mest zločina in sega nazaj v zgodovino. Tako omenja spomenik na dunajskem Judenplatzu, ki ne spominja le na uničevalna taborišča v času druge svetovne vojne, temveč tudi na judovske pogrome v prejšnjih stoletjih. Hrdlickov spomenik na Albertinaplatzu pa je bil postavljen v drugem kontekstu in med drugim spominja na poniževanje Judov po okupaciji Avstrije po Hitlerjevi Nemčiji. Pri vseh spomenikih je po avtorjevem mnenju pomembno tudi to, kdo je bil zanj pobudnik, kdo ga je postavil in kdo skrbi zanj. Iz tega se da razbrati odnos družbe do lastne preteklosti. V tej zvezi plostavlja pet tez o delu spominjanja, katerega centralno sporočilo je, da se žrtvam vrne ime in obraz. Avtor nadaljuje z analizo avstrijskega spominskega prostora, omenja prvo pregledno objavo spominskih obeležij Ericha Feina, ki je upošteval tudi tedaj obstoječa obeležja, posvečena partizanskemu odporu, spregovori o številnih civilnih iniciativah, ki so razširile pogled na ta spominski prostor, ter sumarično navaja kriterije, ki kažejo na odnos avstrijske družbe na ta spominski prostor in s tem odnos do žrtev, ki so: stopnja družbenega priznanja, finančna podpora pri postavitvi in vzdrževanju, stopnja poznavanja, javna pozornost, frekvenca obiskov, vključitev v nacionalna in mednarodna omrežja in nazadnje obstoj specialnih razikovalnih institutov, kot je to na primer Dokumentacijski arhiv avstrijskega odporništva na Dunaju. Kot kraje spominjanja avtor opredeljuje »institucionalizirane, družbeno odlikovane in oskrbovane spominske kraje za nacistične žrtve in za žrtve protinacističnega odpora« (str. 50). Avtor ocenjuje, da je koncentracijsko taborišče Mauthausen dobro zasidrano v avstrijskem spominu, nikakor pa da kaj takega ni mogoče trditi o njegovih številnih podružnicah. Od njih gotovo izstopa podružnica Ebensee, pa tudi glede podružnice Ljubelj-sever se je stvar premaknila toliko, da so sedaj znana imena njenih smrtnih žrtev. Sovjetska zveza je Mauthausen leta 1947 predala v avstrijsko upravo z nalogo, da postane »mesto spomina na v boju za svobodno, neodvisno in demokratično Avstrijo padlih žrtev« (str. 58). Vendar so oblasti z razgraditvijo taborišča hitro začele, podružnice so zapadle pozabljanju, deloma jih je spet prerasla narava, deloma so površinam dali za »drug namen« ali pa so jih pozidali.

V zgodovinopisju poznamo kar nekaj objav, ki govorijo o Koroški in Avstriji kot posebnem primeru v mednarodnem dogajanju. Čeprav Gstettner ne navezuje nanje, en prispevek zajedljivo naslavja s Poseben primer Koroška: samoosvoboditev izpod dobrega starega časa? Spominjanje označuje kot »aktivni proces rekonstrukcije preteklosti«, ki ga je treba voditi proti politični sili zamolčevanja, odrievanja in zatajevanja preteklosti (str. 71). Koroške deželne glavarje označuje kot spominsko-politične akterje prvega razreda, ki so začrtovali glavne smernice zaželenega prikaza preteklosti, smernice pa da so uresničevale podrejene institucije in s tem določale, kaj spada k deželni zgodovini in kaj ne. Vsi ti zgodovinopisje razumejo kot »nacionalno nalogo«. Njihova temeljna doktrina je bila: Koroška nemška, svobodna in nedeljena. Nacističnega časa to zgodovinopisje domala ne tematizira oziroma ga osvetljuje iz svojega selektivnega zornega kota. Glede deželnih glavarjev je treba Gstettnerju pritruditi vsaj glede Hansa Piescha, Leopolda Wagnerja in Jörga

Haiderja. Kot primere selektivnega zgodovinopisja zadnjega časa avtor omenja Avgusta Walzla, Alfreda Elsteja, Michaela Koschata, Petra Strohmaierja in Floriana Thomasa Rulitza, omenja pa tudi publikacijo Jožeta Dežmana, Alfreda Elsteja idr. Med kljukastim križem in rdečo zvezdo/Unter Hakenkreuz und Titostern. Preden spregovori o »samoosvoboditvi« Koroške, kritično osvetljuje spominjanje na Vrhu, kjer je veliko prostora namenjenega spominjanju na storilce in trditvam, da so najbolj trpeli vojni ujetniki in pregnanci (pripadniki nemških manjšin t. i. Vzhodne Evrope). Prezre pa vlogo, ki jo je igrala koroška Rimskokatoliška cerkev pri reintegraciji vojnih povratnikov v koroško družbo. Temu je treba dodati: britanska vojaška oblast na Koroškem je v prvem povojnem času skrbno pazila na vse pojave nacistične miselnosti in to miselnost skušala izkoreniniti s pomočjo reedukacije. Ugotavljamo pa, da se je ta povsem ponesrečila, glede na spore med Vzhodom in Zahodom pa se je tudi kmalu končala. Neuspelo reedukacijo navsezadnje dokazujejo tudi reakcije na film Mlini smrti. Ko so film kazali celovškim dijakom in učiteljem, je prišlo do izgrediv. Avstrijske šolske oblasti so se nanje odzvale mlačno. Izključeni dijaki in relegirani učitelji so kmalu spet sedeli v šolskih klopeh oziroma so te poučevali.

Glede »samoosvoboditve« je slovenski narativ naslednji: Slovensko zgodovinopisje je »samoosvoboditev« Koroške stalno označevalo v skladu s tem, kar je bila: prevzem oziroma predaja oblasti iz rok nacističnega gaulajterja Rainerja na večer 7. maja »patriotom« (zastopnikom predvojnih strank z izključitvijo slovenske) s posebno nalogo, da ohranijo Koroško »svobodno in nedeljeno«. To dobro dokumentira list Kärntner Zeitung. Trditev o »samoosvoboditvi« je bila postopoma sprejeta v miselni sklop Korošcev kot kolektivnih žrtev. Prevzem oblasti so politiki patrioti ob pomoči deželnih zgodovinarjev preinterpretirali kot »lastno osvoboditev«. Britanci naj bi se nemalo čudili, kdo jih je sprejel v dopoldanskih urah 8. maja na celovškem Hitlerjevem trgu. To postopno preinterpretacijo osvetljujejo in dokumentirajo razna besedila. Na prvi seji Provizorične deželne vlade po zapisniku sodeč o »samoosvoboditvi« ni bilo govora. Zapisnik med drugim poroča, da so deželo zasedle britanske enote in da so v Celovec vkorakale 2. do 3. kompanije Titovih čet (KLA, LAD I, 1. Sitzung der prov. Landesregierung am 8. Mai 1945). Na izredni seji Koroške deželne vlade 13. aprila 1946, torej ob prvi obletnici osvoboditve Dunaja, je deželni glavar Hans Piesch, kot eden izmed patriotov večernih ur 7. maja slavil v svojem govoru zmagovito Rdečo armado oziroma »s slavo ovenčano rusko armado« ter menil, »da je trajalo še domala mesec dni, preden je bila osvobojena tudi Koroška« (KLA, LAD I, Sondersitzung der Kärntner Landesregierung am 13. April 1946 im Zimmer 84 des Regierungsgebäudes zu Klagenfurt). Nadalje je menil, da je »le Koroška še čakala na svojo osvoboditev, ki je končno sledila 8. maja 1945« (prav tam). Niti mesec za tem je deželni glavar Piesch zaigral v deželnem zboru na druge strune, ko je menil: »Pred enim letom se je Koroška v zadnji uri z odstavitvijo gaulajterja Rainerja osvobodila nacistične oblasti in s hrepenenjem pričakovala vkorakanje britanskih enot, ki so razorožile v deželi nahajajočo se esesovsko divizijo.« (Kärntner Landtag 16. Gesetzgebungsperiode, II.

Tagung, 4. Fest-Sitzung am 8. Mai 1946) Deželni glavar je ob tej priložnosti navezal na misel o Avstrijcih oziroma Korošcih kot kolektivnih žrtvah in jo obogatil še s »spoznanjem«, da so bili tako vojaki vermahta, zavezniški vojaki in partizani »žrtve«, ko je dejal: »Spominjamo je dejanj zavezniških sil, spominjamo se mrtvih Avstrijcev in Korošcev, ki so proti svoji volji morali nositi orožje ali pa so ga uporabili v boju proti nacionalnemu socializmu.« (prav tam) Slovenski list Koroška kronika Britanske obveščevalne službe ob obletnici zmage z nobeno besedo ni omenjal »samoosvoboditve« Koroške, temveč slavil zavezniške armade, vključno z jugoslovansko, in v precej drastičnih besedah opisal trepet nemških enot pred partizani oziroma Jugoslovansko armado: »Ko se je zvedelo, da se bližajo Celovcu enote Jugoslovanske armije, se je negotovost v mestu še povečala. Nemška vojska, ki je bila pripravljena brezpogojno se predati britanskim vojaškim silam, je videla na drugi strani v vojski maršala Tita še vedno svojega sovražnika, proti kateremu bi se borila tudi brez sleherne možnosti na zmago. Predobro so se zavedali Nemci grozodejstev, ki so jih izvajali nad narodi Jugoslavije, da sedaj ne bi pričakovali upravičenega povračila za svoje zločine. /.../ Dne 8. maja so vkorakale čete Jugoslovanske armije z juga v mesto. Istočasno se je začulo iz smeri Glavnega trga veselo vzklikanje. Ljudje so pozdravljali oklopne vozove 8. Britanske Armije.« (Koroška kronika let. II/1946, šte. 20, 10. maja 1946, str. 1) Po tem poročilu naj bi se glavnina Jugoslovanske armade umaknila s Koroške že 13. maja 1945, torej le dan po prvi noti britanskega poslanika maršalu Titu z zahtevo po umiku jugoslovanskih čet (Documents on the Carinthian Question, Beograd 1948, str. 39). Angleški slovenski opis dogodkov 8. maja 1945 se torej močno razlikuje od »uradnih« koroških. Trajalo je le nekaj tednov, da sta deželni glavar Hans Piesch in znanstveni odbor, kjer je igral pomembno vlogo zgodovinar Martin Wutte, našla primeren slovar, da sta dočkala oziroma skonstruirala, kaj pomembnega za deželno zgodovino se je zgodilo v preteklosti. Teza o »samoosvoboditvi« je bila s pogledom na pričakovana pogajanja za avstrijsko državno pogodbo dobrodošla in skladna z moskovsko deklaracijo in s tem politično oportuna.

Kakšne sive lise zevajo v koroškem spominskem prostoru opisuje Gstettner na primerih osrednjih dni, 10. oktobra 1920 in 8. maja 1945. Dneva ilustrirata, kaj koroška družba ocenjuje, da je vredno spomina. Govor je o dvakratni ogroženosti s strani Slovanov. Gstettner opaža oživljanje vindišarske teorije, govori o prizadevanjih, da se protinacistični odpor diskvalificira kot nekaj tujega, v deželo vnešenega in nečastnega. Zadnje služi predvsem temu, da iztrga slovenski manjšini iz kolektivne zavesti spoznanje o zgodovinsko zaslužnem partizanskem boju. Taka razmišljanja so v svoji doslednosti privedla do zahteve po odstranitvi vseh partizanskih spomenikov. Tendenciozno zaznava konec odporniške zgodovine, kot je ob drugem primeru to zapisal Ernst Logar (Ernst Logar, Das Ende der Erinnerung, Klagenfurt/Celovec 2011). Ob tem razmišlja, kaj so koroški Slovenci sami prispevali k razvrednotenju zgodovine odporništva. Korošci, da so se imeli po vojni za kolektivno žrtev »titokomunistične maščevalne politike« in Gstettner se vrača k dvema že omenjenima razpravama (Rulitz, Elste in drugi) in njunim senzacio-

nalističnim recepcijam v koroških medijih. Meni, da »sicer ne prinašata dejansko novih rezultatov, toda 'povojno vojno' na Koroškem obravnavata kot historične 'tragedije' na ravni partizanskih maščevalnih akcij nasproti 'protikomunističnim beguncem'« (str. 104). Sprašuje, kaj so ti begunci dejansko bili in kaj dejansko so reprezentirali odvedenci.

V naslednjih prispevkih Peter Gstettner govori o krajih sramote in o njihovem preoblikovanju v kraje spominjanja. Meni, da ti kraji niso bili izbrani po naključju. V primeru Judov so morali odgovarjati cilju končnega iztrebljanja. Kratko se ustavlja pri administrativni infrastrukturi, ki je zagotavljala uničevanje ljudi, in vprašanih izbire lokacij ter to ilustrira na primeru Litve oziroma litovskega judovskega prebivalstva in njegove likvidacije v ponarskih gozdovih. Ti kraji so pogosto tudi kraji z dvojno zgodovino, vendar se pripoveduje le tisti njen del, ki je usklajen z nacionalno zgodovino. V tej zvezi omenja Begunje in Strnišče, njuno vojno in povojno zgodovino ter taborišči v Wolfsbergu in Spittal ob Dravi. Posebno pozornost posveča mestu Dachau in istoimenskemu taborišču ter težavam, ki jih ima mesto pri primernem turističnem trženju mesta. Taborišče je bilo »vavnica« za osebje drugih koncentracijskih taborišč, po vojni pa so ga zavezniki spremenili v zbirno mesto za internacijo nacistov, po množičnem odpustu manj obremenjenih pa so ga bavarske oblasti uporabljale za begunce.

Grozljiv je opis usode litovskih Judov ne le tako glede njihove nemočne vpletenosti v meddržavne spore Sovjetske zveze in nemškega rajha, temveč njihove nadaljnje usode. Nacistična Nemčija je med litovskim prebivalstvom našla kolaborante, ki so uprizorili maščevalne pohode na Jude, ki so se po možnosti zatekli med sovjetske partizane. Te kolaborante najdemo proti koncu vojne tudi na Koroškem, kjer so kot pripadniki vojaške formacije Iltis lovili partizane. En njen pohod se je sredi marca v Selah končal s smrtjo dveh partizanov in enega domačega civilista.

Gstettner spregovori tudi o končnih zločinih nacističnega režima, ki so služili ustrahovanju prebivalstva, in apelih nacističnih mogotcev na odločilno bitko, ki bo prinesla končno zmago. Več prostora v tej povezavi posveča smrtnemu maršu madžarskih Judov v Mauthausen. To pot rekonstruirajo razne civilne iniciative, ki postavljajo žrtvam spominska obeležja in vključujejo v svoje raziskave priče časa ter prebivalstvo ob prehojeni poti. Omenja primere iz Beljaka in Šmohorja, vse te zločine, ki so jih pogosto zakrivali lokalni oblastni mogočniki nacističnega režima, pa označuje kot »zločine v končni fazi«. Razprave pod glavnim naslovom Vedno še sledovi zaključuje z natančno vojno in povojno historiografijo podružnice Ljubelj-sever koncentracijskega taborišča Mauthausen.

V sklepnem prispevku avtor razmišlja o preostalih sledovih in njihovem iskanju. Ugotavlja zlorabo pojma »iskanje sledov« oziroma napačno etiketiranje raznih razprav s tem pojmom. Pravi, da je ta metoda nujno povezana z odkrivanjem potlačeni in »pozabljeni« spominov, »ki še niso našli pot v nobene uradne arhive«. Sprva je treba narediti vidno tisto, kar je potlačeno, in spraviti do besede družbeno nedovoljen spomin. Gstettner povzema: naš metodični pristop k iskanju sledov je zavezan družbeno šibkim spominom. Zaradi tega smo vzpostavili temeljno pravilo:

točno in vztrajno opazovanje krajev spomina in spominskih prostorov, emfatično poslušanje in spraševanje; obenem pripustiti emocijo in jo koristiti kot medij novih izkušenj in spoznanj. Poglavje zaključuje z metodološkimi smernicami: iskanje sledi zahteva aktiviranje vseh čutil; pomeni hojo poti, ki korak za korakom vodi v preteklost in pri tem ne sledi izhojenim cestam, temveč hodi lastne steze, ki pogosto križajo »mainstream«; ustvarjanje povezav z ljudmi, ki so hote ali nehote zapustili sledi; sledi, ki jih najdemo in ki jih tudi zapustimo, so v veliki meri odvisne od kulture okolice, tradicij družbe in lastnega raziskovalnega zanimanja; interpretacija sledi je v načelu vedno nedokončan proces, ki ga olajšuje zgodovinsko in kulturno kontekstualno vedenje; odkritje sledi lahko povzroča občutke strahu, bolečine ali sramu, torej čustva, ki navajajo k temu, da se odkrito subjektivno ublaži, bagatelizira, izravna in nadomesti z »dejstvi«, ki so s časom postala ljuba. Tako pa se zgodovina ponovno olepša in izkrivi.

Avguštin Malle

Jurij Hadalin, Boj za Albanijo : propad jugoslovanske širitve na Balkan.

Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2011, 444 str., ilustr. (zbirka Razpoznavanja – Recognitiones ; 12)

V slovenski zgodovinopisni literaturi je posebej opazen manko, ki zadeva obravnavo problemskih vsebin izven slovenskega prostora. Nekaj takih del sicer že imamo, kljub temu pa ne moremo govoriti o usmeritvi, ki bi lahko v bližnji prihodnosti zagotavljala preseganje ozkih nacionalnih okvirov historičnega raziskovalnega interesa na Slovenskem. Monografija dr. Jurija Hadalina, *Boj za Albanijo : propad jugoslovanske širitve na Balkan*, zato predstavlja pomembno izjemo, ki opazno širi spoznavni obseg slovenske zgodovinske vede in nadgrajuje dosedanje stanje v njenem okviru izvajanih raziskav. Njena posebna odlika je tudi kompleksno poznavanje delovanja vsedržavnega organizma druge jugoslovanske skupnosti. Avtor ga je, skladno s predmetom svoje raziskave, predstavil skozi razčlenitev enega od najbolj občutljivih vprašanj druge Jugoslavije (jugoslovansko-albanske odnose), ki je imelo velik pomen za njen notranje- in zunanje politični razvoj ter ideološki značaj. Monografija s tem v marsičem odgovarja na ključna vprašanja, ki so zaznamovala razvoj socialističnega ideološkega, političnega in gospodarskega modela na Slovenskem in v drugi Jugoslaviji, hkrati pa opozarja na tiste njegove vidike, brez katerih ne moremo celostno oceniti zgodovinskega položaja, v katerem so bili Slovenci in jugoslovanska država po letu 1945. Tako tvorno prispeva k poznavanju omenjenega obdobja in zgodovinskih procesov, ki so ga opredelili.